

Sent í samráðsgátt

Reykjavík, 24. febrúar 2023

Matvælaráðuneytið
Skrifstofa landbúnaðar

Efni: Umsögn um drög að þingsályktunartillögu um matvælastefnu til 2040, mál nr. 31/2023.

Bændasamtök Íslands fagna fram kominni Matvælastefnu sem hér er mörkuð og nær til ársins 2040. Mikilvægt sé að tryggja heilnæma-, gæða matvælaframleiðslu hér á landi enda eru bændur og matvælaframleiðendur þjóðhagslega mikilvægir til að styrkja stöðir fæðuöryggis og áfallaþol samfélagsins.

Upprunamerkingar matvæla

Íslendingar eru meðvitaðir neytendur. Við viljum góðar, hollar og heilnæmar matvörur og engum dettur í hug að drekka neitt annað en íslenskt vatn, enda er það best í heimi. Þó getur stundum verið erfitt að átta sig á því hvaðan matvælin koma og þannig taka meðvitaða og upplýsta ákvörðun um hvað við leggjum okkur til munns. Ekki er skylt að merkja unnar kjötvörur og tilbúna rétti með upprunalandi og skyldumerkingar á matvælum oft í smáu letri á ólíkum stöðum á pakkningum.

Fjöldmörg dæmi eru um að matvælum sé stillt fram í verslunum með þeim hætti að erfitt er að gera greinarmun á innfluttum og innlendum vörum. Skýrt dæmi um það má oft finna í grænmetisborði verslana. Þar eru oft og iðulega grænir kassar merktir Sölufélagi garðyrkjumanna, undan íslensku grænmeti, endurnýttir undir innflutt grænmeti í lausu, hvaðanæva að í heiminum. Hafa margir bændur af þeim sökum kosið að pakka vörum sínum sjálfir, með tilheyrandi plastnotkun, því ekki sé hægt að treysta því að grænmeti í lausu sé ekki blandað saman við grænmeti með annan uppruna. Starfsskilyrðin hér á landi eru önnur og notkun varnarefna í garðyrkju eru nær engin, sem tæplega er hægt að fullyrða með innflutta vöru. Blandaður uppruni og óljósar merkingar eru þannig fallnar til að neytendur taka ákvarðanir sem þeir myndu líklega aldrei taka væru þeir nægilega upplýstir.

Þá eru aðrar vörur seldar í umbúðum sem gefa til kynna að varan sé íslensk þegar raunin er önnur, og þá oftast með íslenska þjóðfánanum, eða án fána og óþægilega oft í nafni rótgróinna íslenskra vörumerkja. Með breytingu á fánalögum árið 2016, á þann veg að heimilt var að nota þjóðfána í ríkara mæli í markaðssetningu og á umbúðir vara og matvæla, hefur notkun hans orðið nánast stjórnlaus.

Vara er “íslensk að uppruna”, samkvæmt lögunum, uppfylli hún tvö skilyrði; að vera framleidd hér á landi annars vegar og hins vegar þarf hún að vera framleidd úr innlendu hráefni að uppistöðu til. Með innlendu hráefni er átt við hvers kyns hráefni sem ekki er innflutt, s.s. íslenskar landbúnaðarafurðir, sjávarafurðir, eldisfiskur, grænmeti og jurtir sem ræktaðar eru hér

á landi. Í lögnum kemur skýrt fram að vara teljist ekki íslensk ef hún er framleidd úr innfluttu hráefni sem telst vera *einkennandi* hluti vörunnar og er eðlislík búvöru, eldisfisk, vörum sem framleiddar eru hér á landi á garðyrkjustöðum og sjávarafurðum frá íslenskum skipum sem veiddar eru innan íslenskrar fiskveiðilandhelgi.

Fánalögin nr. 34/1944, ásamt reglugerð um notkun þjóðfánans í markaðssetningu, nr. 618/2017, setja ýmis skilyrði fyrir notkun, svo sem um nægilega aðvinnslu héraendis. Er það eftirlátið dreifingaraðila að meta hvað sé nægileg aðvinnsla en augljóst má vera að innflutt blóm pökkuð í íslenska fánann uppfylla tæpast þau skilyrði. Eða þegar innflutt kjöt er kryddað, marinerað og umpakkað með íslenskum vörumerkjum. Þannig er hæpið að löglegt sé að gefa í skyn að vara sé íslensk að uppruna þegar hún er merkt íslensku letri einu saman, undir íslensku vörumerki, sé innflutta hráefnið áfram *einkennandi* hluti vörunnar eða hún er eðlislík íslenskri búvöru eða eldisfisk. Þessu verður að breyta og lögin þarf að skýra með leiðbeiningum frá eftirlitsaðilum.

Þessi dæmi um villandi viðskiptahætti og markaðssetningu má finna á hverjum degi í nánast öllum verslunum með matvæli. Slíkt er ekki einungis andstætt settum reglum heldur gengur það gróflega gegn hagsmunum neytenda og skýlausum rétti þeirra til að vita hvað þeir láta ofan í sig. Neytendum er þar með gert mun erfiðara fyrir með að taka upplýsta ákvörðun við val á matvælum með tilliti til uppruna og annarra eiginleika þeirra.

Heilbrigðiskröfur og aðbúnaðarkröfur

Í 2. mgr. 64. gr. búvörlaga er ráðherra veitt heimild til þess að banna innflutning á afurðum dýra og plantna sem gefin hafa verið vaxtaraukandi efni á framleiðsluskeiðinu eða kunna að fela í sér lyfjaleifar og annarra aðskotaefna *umfram* það sem leyft er við framleiðslu hér á landi og geta verið hættuleg heilsu manna. Ráðherra ákveður með reglugerð á hvern hátt hagað skuli eftirliti með innflutningi afurðanna, sýnatöku og rannsóknum. Þetta er mikilvægt í ljósi þess að ekkert lát er á óhóflegri notkun sýklalyfja í evrópskum landbúnaði. Það hefur m.a. leitt til ört vaxandi aukningar sýklalyfjaónæmra baktería sem berast í fólk. Samkvæmt skýrslu European Medicine Agency – EMA) frá 2021 er staðan allt önnur í íslenskum landbúnaði og með því besta sem þekkist á heimsvísu. Bændur hér á landi hafa því skapað framleiðslu búvara hér á landi gríðarlega sérstöðu sem verður að gæta að.

Bændur vilja að sjálfsögðu gera vel þegar kemur að aðbúnaði dýra en íslenskum landbúnaði eru þó settar mun stífari skorður en víðast hvar annarsstaðar. Tökum sem dæmi svínarækt og eggjaframleiðslu. Þannig er kveðið á um í reglugerð að lágmarks legurými grísa skuli vera 67% af gólfrymi en í þeim löndum þaðan sem innflutt svínakjöt kemur frá er lágmarks legurými 33% af gólfrymi. Með öðrum orðum er tvöfalt pláss fyrir hvern grip á Íslandi samanborið við samkeppnislöndin okkar. En þar með er ekki öll sagan sögð. Sveitarstjórnir ákveða í skipulagsáætlun fjarlægð eldishúsa við önnur skipulögð svæði með hliðsjón af hugsanlegum umhverfisáhrifum þar sem fjarlægðarkröfur geta verið allt að 600 m. Þessar miklu fjarlægðarkröfur eru margfaldar á við það sem er í Danmörku og Þýskalandi svo dæmi séu tekin. Þá má nefna eggjaframleiðsluna, en um áramótin tók gildi reglugerð sem gerir þá kröfu að ekki megi halda varphætur í búrum. Breytingarnar hafa kallað á umfangsmiklar fjárfestingar í greininni þar sem umhverfis- og skipulagsmál hægja á ferlinu. Íslenskum eggja- og svínabændum er því ætlað að framleiða við mun dýrari skilyrði en kollegar þeirra í samkeppnislöndunum.

Rannsóknir, menntun og nýsköpun í landbúnaði

Ein grunnforsenda þess að framtíðarsýn matvælastefnu raungerist er nýsköpun. Slík nýsköpun verður að hafa það að markmiði að stækka innlendan markað fyrir innlendar landbúnaðarvörur auk þess að skapa vörur sem henta til útflutnings og taka mið að þeim ræktunaraðstæðum sem til staðar eru á Íslandi. Þannig má bæði minnka gjaldeyrisútlæði og auka gjaldeyristekjur á sama tíma. Slík markmið falla að öllum liðum framtíðarsýnar matvælastefnunnar.

Til þess að slík markmið raungerist verður að vera til staðar bæði fjölbreytt og öflugt rannsóknarstarf sem byggir á menntun og þekkingu. Það er þannig beinlínis hlutverk mennta- og rannsóknageirans að skapa skilyrði til nýsköpunar sem hefur að leiðarljósi sjálfbærni í matvælaframleiðslu, fæðuöryggi, fæðusjálfstæði og matvælaöryggi. Í loftslagsmálum stendur landbúnaðurinn frammi fyrir þeirri stóru áskorun að auka framleiðslu og minnka losun á sama tíma. Slíkar áskoranir hrópa á öflugt vísindasamfélag þar sem samvinna á áður óþekktum skala verður að vera frumstefið. Þannig verður ríkið að gera mögulegt að ráðast í stærri rannsóknir en áður sem þarfnast breiðrar þátttöku innlendra og erlendra aðila á sviði matvælaframleiðslu. Það verður einfaldlega að hafa að leiðarljósi að engir draumar séu of stórir og áherslan til framtíðar á að vera á nýsköpun til eflingu atvinnu á Íslandi. Ræktum Ísland! er þannig stefna sjálfbærni, landnýtingar, mannauðs, nýsköpunar, loftslagsmála, fæðuöryggis og margra fleiri þátta og samspil alls samfélagsins að ógleymdri byggðaáætlun stjórnvalda.

Uppbygging öflugs og trausts flutningskerfis raforku sem tryggir jafnt aðgengi að raforku til atvinnuuppbyggingar á landinu er forsenda öflugrar byggðar. Með aukinni tæknivæðingu er landbúnaður einnig háðari tryggri afhendingu raforku en áður var auk þess sem nýsköpunarverkefni í landbúnaði s.s. vinnsla aukaafurða er háð auknu aðgengi að raforku í nærsamfélaginu. Traustur raforkuflutningur er þannig áhrifaþáttur og undirstaða eflingu fæðu- og matvælaöryggis.

Að því sögðu eru fulltrúar Bændasamtakanna reiðubúnir til frekara samráðs og samtals um þau atriði sem fram koma í umsögn þessari.

Virðingarfyllt
f.h. Bændasamtaka Íslands

Hilmar Vilberg Gylfason, lögfræðingur